

Paremmiin sanoen

»Missä määrin [Joonas Kokkosen Viimeiset kiusaukset -opperan] Riitta on *yleistettävissä kattamaan* kaikkia niitä naisia, jotka ovat suurmiesten taustalla *edesauttamassa* näiden työskentelymahdollisuuksia?»

»Tilauslentojen kasvu on *edesauttanut* siihen, että liikemiehet ovat vallanneet leijonan osan [par. leijonanosan] normaali-*lennoilla*.»

Tämä verbi *edesauttaa* kuuluu samaan joukkoon kuin jokin *edeskantaa*, *edekatsoa*, *edestuada* tai *edestastata*; kyseessä on prefiksiverbi, koneellinen käännös samantyyppisestä ruotsin verbistä *förhjälp*a. Vanhimmassa kirjasuomessa tällaiset verbit olivat yleisiä, mutta jo menneiden vuosisatojen kielenviljelyssä ne ehtivät melkein kokonaan syrjäytyä suomenmukaisempien ilmaisukeinojen tieltä — jos jotkin prefiksiverbit ovatkin jääneet elää kituuttamaan, ne ovat melkein poikkeuksetta saaneet arkaistisen tai leikillisen tyylivivahteen. Jonkinlaista kielikorvattomuutta alkaa osoittaa niiden nykyinen käyttely yhteyksissä, joissa tuollaista vivahdetta on vaikea vainuta. Kummassakin yllä olevassa esimerkissä *edesauttaa* särähtää. Ensimmäisessä esimerkissä, kuten usein muulloinkin, olisi normaalia kieltä verbi *edistää*. Kun vielä tarpeeton muotisana *kattaa* poistetaan, virkkeestä tulee seuraavanlainen: Missä määrin R. on *yleistettävissä* kaikkiin niihin *naisiin*, jotka ovat suurmiesten taustalla *edistämässä* näiden työskentelymahdollisuuksia? Toisen esimerkin omittuinen illatiivikonstruktio (»on edesauttanut siihen, että - -») osoittaa, että kirjoittajankin mielessä on väikkynyt sellainen nykysuomen verbi, jonka määritteenä illatiivi on luonnollinen. Tämä verbi on *vaikuttaa*, ja esimerkki voisi luontevimmin kuulua näin: Tilauslentojen kasvu *on (osaltaan) vaikuttanut siihen*, että liikemiehet ovat - -.

*

Jos tämä »edesauttamisen» uusi tulemus onkin vielä pysynyt kohtuuden rajoissa, niin suoranainen maanvaiva on viime vuosina tullut toisesta prefiksiverbistä, verbistä *peräänkuuluttaa*:

»Kokonaisvaltaista näkemystä inflaation torjuntaan *peräänkuuluttaa* toimistopäällikkö S. L. Taloudellisesta suunnitelukesuksesta Taskusta.»

»Enemmän *pelivaraa* rahoitus- ja pääomamarkkinoille *peräänkuulutti* Kansallis-Osake-Pankin pääjohtaja Veikko Makkonen puhuessaan tiistaina Taloustiedon päivillä Helsingissä.»

»Palveluja tietenkin kaivataan täälläkin. *Viihtyvyyttä peräänkuulutetaan.*»

»Niitamo *peräänkuulutti* myös eri alojen asiantuntijoiden ja erityyppisten laitosten yhteistyötä kansallisen tilastollisen tietohuollon kehittämiseksi.»

Nyky-suomen sanakirjakin kyllä tuntee tämän verbin. Se on sanakirjassa merkitty vanhentuneeksi, ja sen ainoana merkityksenä mainitaan 'etsintäkuuluttaa'. Rikollisten »peräänkuuluttamista» ei nykykielellä enää juuri harrasteta, ellei joskus leikkipuheessa. Edellä olevat esimerkit kuvastavatkin sitä, että tämän prefiksiverbin pohjana olevalla ruotsin verbillä *efterlys* on myös toinen merkitys: 'toivoa, kaivata; sanoa toivovansa, kaipaavansa'. Juuri näillä sanoilla »peräänkuuluttaminenkin» voitaisiin äskeisissä esimerkivirkeissä korvata: Kokonaisvaltaista näkemystä inflaation torjuntaan *kaipaa* toimistopäällikkö S. L.; Enemmän *liikkumavaraa* [mieluummin kuin »pelivaraa»!] rahoitus- ja pääomamarkkinoille *sanoi toivovansa* pääjohtaja V. M.; *Viihtyvyyttä* [paremmin kuin »viihtyvyyttä»!] *toivotaan*; Niitamo *sanoi kaipaavansa* myös eri alojen – yhteistyötä. Ja jos sama asia vaihteeksi halutaan ilmaista vähän kajakammin, on käytettävissä myös verbi *kuuluttaa* ilman prefiksiä. Sitä onkin sanomalehden uutistoimittaja käyttänyt kirjoittaessaan käynnissä olevasta presidentinvaalitaistelusta: »Kiivasta kamppailua tuskin nähdään nytkään; hienotunteisuutta ovat *kuuluttaneet* sekä Paavo Väyrynen että Harri Holkeri.»

*

»Saman aikaisesti [po. samanaikaisesti] puheenjohtaja Paavo Väyrynen ja puoluesihteerin Seppo Kääriäinen kiertävät piirejä *kysellen josko sieltä löytyisi kannatusta* kolmannele vaihtoehdolle, esimerkiksi valtioneuvos Martti Miettuselle.»

Tämän katkelman konjunktio *josko* oli puheena jo ensimmäisessä albumi-Virittäjässä lähes sata vuotta sitten (1883 s. 141–143). Kirjoittaja nimimerkki K. oli huomannut silloisesta kirjallisuudesta semmoisia merkillisyyksiä kuin »Sanokaapas Heikki, josko te kuulitte metsässä laukauksia?», »Epäiltävää siis on, josko seminaarin päästötodistus tekee ketään täysinkykeneväksi opettajaksi». Ja aivan oikein hän päätteli tämän kumman olevan peräisin ruotsin epäsuoran kysymyslauseen omkonjunktioista: se on suomennettu tavallimmalla käytötapansa mukaisesti ja varmuuden vuoksi yhdistetty siihen sama liitepartikkeli *-ko*, jolla epäsuora kysymyslause suomessa alkaa. K:n arvio oli: »ei myös synnyntä-suomalaisen suusta ikinä tällaisia lauseita kuule[,] ei hän myös ikinä *joskoa* kysymyssanana käytä (ellei hän sen sepustajien kirjoituksista ole muistoonsa saanut).»

Sata vuotta on ehtinyt painaa tämän paperikielisen *josko*-sanan melkein unohduksiin, kunnes jotkut kirjoittajat nyt ovat löytäneet sen uudestaan. Luulevat ehkä kirjoittavansa kansanomaisesti, »vapautunutta» kieltä; jälki kertoo kuitenkin kirjoitustaidon puutteesta ja synnyntä-suomalaisen kielitajun hyljinnästä, »sepustajien» esikuvan seuraamisesta. Ei mitään vivahdetta olisi mennyt hukkaan, jos sitaatissamme olisi kirjoitettu tavalliseen tapaan: – – *kiertävät piirejä kyselemässä, löytyisikö sieltä kannatusta* – –.

*

»Mutta kieltämättä väkiluvun nousu tai lasku vaikuttaa varsinaiseen kantokykyluokitukseen pienellä *viiveellä*, mistä voi joskus tulla vaikeuksia.»

»Jos keskusteluosapuolet *jatkossa toimivat samalla aikaviiveellä*, saanemme kuulla alivaltiosihteerin vastauksen ulkoministerille joskus loka—marraskuun vaihteessa.»

Viive, englannin *lag*-termin vastineeksi seipitetty sana, on osoittautunut kiusakappaleeksi sekä taivutukseltaan että käytöltään. Se pyrkii taipumaan aivan kuin astevaihteluttoman *viiva*-substantiivin johdos, vaikka se on johdettu astevaihtelun alaisesta verbistä *viipyä* samaan tapaan kuin *taive* verbistä *taipua*. Odotuksenmu-

kainen taivutus *viive* : *viipeen* (vrt. *taive* : *taipeen*) voi kyllä sekin tuntua »viiveeseen» tottuneesta oudolta, ja paras ratkaisu olisikin toisentyypinen, astevaihteluvaikeuksia tuottamaton johdos *viipymä*.

Eri asia on se, että koko tämä termi on usein pelkkää muotisanarihkamaa; asia voitaisiin ilmaista muulla tapaa yksinkertaisemmin. Ensimmäinen virke olisi selvimmän sanottuna: vaikuttaa – – kantokykyluokitukseen *hiukan myöhässä*. Kun toisesta virkkeestä poistetaan paitsi *viive* myös toinen muotisana *jatkossa* (alkuaan poliittisen kielenkäytön svetisismejä), se selkeytyy tällaiseksi: Jos keskustelun osapuolet *edelleen ovat yhtä hitaita*, saanemme – –.

*

»Lieneekö niin, että kun *luottamusmiesten ikärakenne on nuorentunut*, niin kokemus on vähentynyt.»

Ikärakenne vuorostaan on väestötieteen termi, joka tarkoittaa väestön tai sen jonkin osan jakautumista iän mukaan. Termiksi se käy, mutta niin jokapäiväisessä yhteydessä kuin yllä sopisi sanoa tätä abstraktia sanaa välttäen tähän tapaan: – – kun *luottamusmiehet ovat käyneet nuoremmiksi*, niin luottamus on vähentynyt.

*

»Tablettien *saatavuutta* olisi parannettava ja hammashuoltohenkilöstö *saatava mieltämään* tablettien tärkeys.»

Muotisanat ovat taas hakeneet toistensa seuraa. »*Saatavuutta*» (ruotsin *åtkomlighet*) vastaa perinnäisessä suomen kielessä *saanti*. *Mieltää* kuuluu psykologian termistöön; se merkitsee mielikuvien eli mielteiden kokemista ja muodostamista. Selvemmäksi tämä virke tulisi, jos sanottaisiin: *Tablettien saantia olisi helpotettava* ja hammashuoltohenkilöstö *saatava ymmärtämään* tablettien tärkeys.

*

»Nyt hämmentää Otava puolestaan uutta myrskyä vesilasiin. Kirjakerhojen osuuden kun *ennakoidaan jatkossa nappaavan vain*

lievästi kasvavan siivun kirjabisneksen vakiintuneilta markkinoilta.»

Tällaista pöperöä syntyy, kun uutiskielen ihanteena pidetään sanamuotoa, joka poikkeaa tutusta normaalisuomesta niin paljon kuin suinkin. Muotisanaan *ennakoida* samoin kuin edellä puheena olleeseen muodikkaaseen ajanilmaukseen *jatkossa* tuntuu liittyvän merkillinen lumovoima: ei kelpaa tähänastisen kielen *ennustaa*, vaan tilalle on väkisin työnnettävä toista merkitsevää mutta hienomman tuntuinen verbi. (*Ennakoimisesta* ja *ennustamisesta* ks. ensimmänen Vir. 1979 s. 79–82.) Ja jotta tuntuisi oikein reteältä, on täytyntä käydä vielä supermarketissa hakemassa lisää höyryä: sieltähän makkaraakin saa ostaa kyökkisuomalaisittain »siivuina» (eikä esim. *viipaleina*), ja siellä myös »bisnes» sujuu niin että viuhke käy. Tiedon välittymistä tällainen tyyli tuskin sanottavasti edistää; uutisarvoisia vivahteita ei olisi hukkaantunut, vaikka olisi sanottu tällä lailla: Kirjakerhojen osuuden myynnistä *ennustetaan vastedes lohkaisevan vain hiukan lisää kirjakauppojen vakiintuneesta osuudesta*.

*

»Tarjous lisäajasta koskee Solidaarisuuden kansallisen kongressin *uutisoimista* ja käsittelemistä televisiossa.»

»— Ohjelman nimi on uutiset. Niin että *uutisoimme* kaiken *uutisoimien* arvoisen tiedon, puolustautuu Kymmenen uutisten uutispäällikö J. P.»

»Uutisoimiksi» tosiaan voisi sanoa vaikkapa edellisen tähdenvälin aiheena ollut uutistyyliä. Sana on tunnetusti peräisin Ollin Eturientolan-erikoisuuskirjeenvaihturin kielenkäytöstä, sieltä mistä maineikas *paikkaseutukin*. Mitäpä jos vaikka kukkasten antamista päivänsankarille ruvettaisiin sanomaan »kukkasoimiseksi» ja rukkasten antamista kosijalle »rukkasoimiseksi»? Eturientolan ulkopuolella sentään luulisi toistaiseksi riittävän muiden ilmaisutapojen: Lisäaikatarjous koskee Solidaarisuuden kongressin *selostamista uutisissa*; Niin että *kerromme* kaiken *uutisarvoisen* tiedon.

T. I.